

קבלת שכר מתלמוד תורה¹

חביב מרדכי טולידאנו

א. המקור לאיסור²

המקור המפורש ביותר בדברי חז"ל בש"ס בסוגיא זו, נמצא במסכת בכורות (כט. ובקיצור מובא גם בנדרים לו.). אומרת המשנה שם 'הנוטל שכרו לדון - דיניו בטלים', ושואלת הגמרא 'מנא הני מילי', ופירש רש"י - 'מנין שאין נוטלין שכר על הוראה ותלמוד תורה שילמד?' "אמר רב יהודה אמר רב: דאמר קרא (דברים ד) 'ראה למדתי אתכם...' - מה אני בחינם³ אף אתם בחינם. ומנין שאם לא מצא בחינם שילמד בשכר? תלמוד לומר (משלי כג) 'אמת קנה'. ומנין שלא יאמר כשם שלמדתי בשכר כך אלמדנה בשכר? תלמוד לומר 'אמת קנה ואל תמכור'".

ומצינו עוד מקור לאיסור בחז"ל במסכת דרך ארץ זוטא פרק ד: "עשה תורתך בחנם ולא תיטול עליה שכר, שהמקום נתנה בחנם. ואין נוטלין שכר על דברי תורה, ואם אתה נוטל שכר על דברי תורה, נמצאת מחריב את כל העולם כולו. אל תאמר אין לי ממון (לכך אני נוטל שכר), שכל הממון שלו הוא (והקב"ה ימלא חסרונוך ממקום אחר) שנאמר (חגי ב) 'לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות'".

בפשטות מהגמרא הנ"ל משמע שאסור ללמד תורה בשכר, אמנם צריך עיון האם איסור זה הוא איסור גורף, או שיש אופני היתר בדבר.

ב. אופני היתר

א. לימוד מקרא - בנדרים לו: - הגמרא אומרת שמדיר הנאה שרצה שחברו המודר

---

1 המאמר נכתב בעקבות שיעור עם הרב גרינשפן בשנת ה'תשס"ג.

2 במאמר זה נדון יותר בצד ההלכתי דרך בירור שיטות הראשונים והאחרונים, אמנם יש להקדים לכך את אופי ההסתכלות מהצד הרעיוני. עיין לקמן הערה 19.

3 מדובר במשה רבנו שדיבר אל עם ישראל, ונחלקו הראשונים מהו 'בחינם': התוספות בנדרים לו. פירשו שמשה רבנו לימד לעם ישראל בחינם, דמסתמא משה לא נטל שכר מישראל, כיון דעשיר היה. אבל הרא"ש שם פירש שהקב"ה לימדו למשה בחינם.

ממנו ילמדנו תורה, מותר לו ללמוד ממנו מדרש אבל לא מקרא, כיון שעל מקרא מותר ליטול שכר, ואם כן מהנהו, ועל מדרש אסור ליטול שכר (ומקור האיסור - כדאמרינן לעיל בבכורות כט.). ושואלת הגמרא, אם כן, על מקרא גם כן יהיה אסור ליטול שכר! ומתרצת הגמרא: רב אמר שכר שימור (דווקא בקטנים), ורבי יוחנן אמר שכר פיסוק טעמים (אפילו בגדולים). וכתב הר"ן (שם ד"ה 'ורבי יוחנן'): 'ולענין הלכה, כיון דקיימא לן דרב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן, נקטינן דאפילו מגדול שרי ליטול שכר על המקרא, וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהלכות נדרים (הלכה ז)'.
ב. שכר בטלה - וכבר כתב הר"ן למסכת נדרים לו. (ד"ה ולעניין): 'ולעניין הלכה קיימא לן דעל המדרש לא שרי למשקל, מיהו הני מילי שכר לימוד, אבל שכר בטלה שרי, והכי איתא בירושלמי... אמר ר' יודן ברבי ישמעאל: שכר בטלן הם נוטלין'.

ומהגמרא עצמה בבכורות כט. שממנה הבאנו לעיל את המקור לאיסור, אפשר לדייק שמוכרח שיש אופני היתר, דאמרינן שם בגמרא: 'ומנין שאם לא מצא בחינם שילמד בשכר... כלומר שיחפש אחר רב שילמד אותו ואפילו בשכר, וקשה, שהרי עובר על 'לפני עיוור לא תיתן מכשול' שהרי מכשיל את המלמד באיסור קבלת שכר! אלא מוכרח שיש אופן היתר. וכן כתבו התוספות שם ד"ה הנוטל - שבשכר בטלה מותר.

ג. כשמלמד בקביעות ולא עוסק במלאכה אחרת - ובתוספות בכתובות קה. (ד"ה 'גזורי גזרות שבירושלים'), הסבירו באופן אחר כיצד היה מותר לגזורי גזרות שבירושלים להתפרנס מהציבור, כיון שכל שעה היו יושבים בדין ולא היו עוסקים בשום מלאכה ולא היה להם במה להתפרנס והיה מוטל על הציבור לפרנסן, אבל מי שיש לו עבודה ויושב בדין באקראי אסור לו להתפרנס מהציבור, ומשום הכי מלמדי הלכות שחיטה והלכות קמיצה היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה (כתובות קו.), כיון שכל הזמן היו מלמדים, ומה שכתוב (נדרים לו.) ששכר תלמוד תורה אסור, זה כאשר מלמד באקראי.

אם כן, לסיכום, מצאנו כמה אופני היתר בראשונים: א. קבלת שכר על לימוד מקרא. ב. שכר בטלה. ג. אם מלמד כל הזמן באופן קבוע, ולא עוסק במלאכה כלל.

אך עדיין נותר לנו לברר, מה דין אברכי הכולל שיושבים ולומדים ומתמלאים

בתורה כל היום כולו, ולא מלמדים לאחרים, ולא עוסקים לפרנסתם, האם יהיה מותר להם להתפרנס מהמלגות שמקבלים על לימודם?

ג. שיטת הרמב"ם

1. **מסכת אבות** (ד ה) - "רבי צדוק אומר: אל תעשם עטרה להתגדל בהם, ולא קרדום לחפור בהם. וכך היה הלל אומר: ודאישתמש בתגא חלף. הא למדת, כל הנהנה מדברי תורה, נוטל חייו מן העולם".

הרמב"ם בפירוש המשניות פירש: "... והתעוותו בני האדם אחרי גוים, וניתלו בפשטי הדברים שלא יבינום, ואני אפרשם... והביאו בני אדם לחשוב בסכלות גמורה, שזה מחויב וראוי שיעזרו חכמים והתלמידים והאנשים המתעסקים בתורה ותורתן אומנותן. וזה הכל טעות, ולא נמצא בתורה ולא בדברי החכמים דבר שיאמת אותו, ולא רגלים שישען עליהם כלל. שאנחנו, כשנעיין בדברי רז"ל, לא נמצא אצלם שהיו מבקשים ממון מבני אדם, ולא היו מקבצים ממון לשיבות הנכבדות והיקרות ולא לראשי גליות, לא לדייניהם ולא למרביצי התורה, ולא לאחד מהגדולים ולא לשאר בני אדם מן העם. אבל נמצא בכל דור ודור בכל קהילותיהם, שהיה בהם עני בתכלית עניות ועשיר גדול בתכלית העושר. וחלילה לי לחשוד הדורות ההם שהם לא היו גומלי חסד ונותני צדקה. כי אמנם העני ההוא, אילו פשט ידו לקחת, היו ממלאים ביתו זהב ופנינים, אלא שלא היה רוצה, אבל היה מסתפק במלאכתו שהיה מתפרנס בה, אם ברווח אם בדוחק, והיה בז למה שבידי אדם, כי התורה מנעתו מזה".

אם כן, רואים אנו שהרמב"ם סובר שאסור לתלמיד חכם לקבל שכר על תלמוד תורה, הן כשלומד לעצמו והן כשמלמד לאחרים, והן בכל צורה של הנאה מתלמוד תורה.

נביא כאן את ראיותיו של הרמב"ם מהש"ס לשיטתו (בקצרה):

א. יומא לה: - הלל היה חוטב עצים, אף על פי שהיה אחד מגדולי הדור, ואם לא היה מורה כך לתלמידיו שאסור ליהנות מהתורה, לא היו מניחים אותו תלמידיו לחטוב עצים.

ב. ברכות יז: - רבי חנינא בן דוסא, שיצאה בת קול ואמרה: 'כל העולם כולו אינו

ניזון אלא בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת,⁴ ולא ביקש מבני אדם.

ג. כתובות קה. - קרנא היה דיין בארץ ישראל, והוה דלי דוולא (והיה עובד בהשקיית שדות לצורך פרנסתו), וכשהיו באים לפניו לדין היה אומר: הביאו מי שידלה במקומי, או תנו לי שכר בטלתי, ואדון לכם, ולא היה מסכים לקבל שכר על הדין עצמו.

ד. גיטין סז: - רב יוסף התעסק בריחים בימי הקור כדי שיתחמם ויזיע, וכן רב ששת התעסק בהולכת קורות עצים ומשאות ממקום למקום, אמרו: גדולה מלאכה שמחממת את בעליה.⁵

ה. נדרים סב. - מעשה דרבי טרפון והגנב, שהצטער רבי טרפון כל ימיו שהציל את עצמו בכבוד התורה.⁴

ו. בבא בתרא ח. - מעשה דר' יונתן בן עמרם שלא רצה ליהנות מכבוד תורה ולהתפרנס מרבי רבו.⁵

הרמב"ם הביא בתוך דבריו שתי ראיות שהביאו החולקים על שיטתו, ודחה ראייתם:

א. ב"מ פד: - מצינו לר' אלעזר בן ר' שמעון שפרנסו אותו, וקרא רבי אלעזר בן רבי

4 במשנה שם למדנו, שהקוצב זמן לנדרו עד לאחת העונות הקשורות בחקלאות, הואיל ואין זמן קבוע, אינו אסור אלא עד שיגיע אותו הזמן. ומלמדת המשנה שאם אמר קונם דבר זה שאיני טועם עד שיעבור הקיץ, הרי הוא אסור עד שיקפלו המקצועות - הסכינים המיוחדות לקציעת התאנים, לחתוך אותן ולהכין מהן עיגולי דבלה, שכן בגמר הקיץ מקפלים סכינים אלו ומכניסים אותן בתיקן כדי להצניען לשנה הבאה (רש"י). ואומרת הגמרא שאם הוקפלו רוב המקצועות, התאנים הנותרות בשדה מותרות משום גזל ופטורות מן המעשר. סיפור המעשה - אדם אחד מצא את ר' טרפון שאוכל תאנים בשדהו בזמן שהוקפלו המקצועות, ר' טרפון סבר שהם הפקר, אך אותו אדם היה משמרן, ומכיון שלא ידע שהוא רבי טרפון, חשב אותו לגנב, ולכן תפס אותו והכניס אותו לתוך שק, ובא לזרוק אותו לתוך הנהר. תוך כדי כך אמר רבי טרפון לעצמו: 'אוי לו לטרפון שזה הורגו'. שמע אותו אדם, והכיר בו שהוא רבי טרפון ונבהל, ועזב אותו וברח. אמר ר' אבהו משום ר' חנניה בן גמליאל, כל ימיו של אותו צדיק (רבי טרפון) היה מצטער על דבר זה, אמר אוי לי שנשתמשתי בכתרה של תורה. ולמד מכאן הרמב"ם שאסור להשתמש בכתרה של תורה ולקבל שכר מתלמוד תורה.

5 רבי פתח אוצרות בשני בצורת. אמר: יכנסו בעלי מקרא, בעלי משנה, בעלי גמרא, בעלי הלכה, בעלי הגדה, אבל עמי הארץ אל יכנסו. דחק רבי יונתן בן עמרם ונכנס, אמר לו: רבי, פרנסני! אמר לו בני קרית? אמר לו: לאו. שנית? אמר לו: לאו. אם כן במה אפרנסך? אמר לו פרנסני ככלב וכעורב (שחס הקב"ה עליהם, ומזמין להם פרנסתן). אחר שיצא רבי יונתן, ישב רבי והצטער ואמר: אוי לי שנתתי פיתי לעם הארץ. אמר לפניו רבי שמעון בר רבי: שמא יונתן תלמידך הוא, שאינו רוצה ליהנות מכבוד תורה מימיו. בדקו ומצאו שכך. ומכאן למד הרמב"ם שאסור ליהנות מכבוד תורה ולקבל שכר מתלמוד תורה.

שמעון על עצמו את המקרא (משלי לא) 'היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה', ודחה הרמב"ם שזהו משום שרבי אלעזר בן רבי שמעון היה בעל מום שאינו יכול לעשות מלאכה, ועל זקנים ובעלי מומין לא צייתה התורה שימותו.

ב. ברכות י: - "הרוצה ליהנות יהנה כאלישע, והרוצה שלא ליהנות אל יהנה כשמואל הרמתי", ודחה הרמב"ם, שמדובר שאלישע היה מקבל רק כבוד ולא ממון⁶.

וסיים הרמב"ם דבריו: אמנם התורה התירה לתלמידי חכמים: 1. שיתנו ממונם לפלוני שיעשה בכסף סחורה, ויהיה השכר כולו לתלמיד חכם אם ירצה, וזהו 'מטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים' (פסחים נג.). 2. שתימכר סחורתם לפני כל סחורה. 3. שיקנו להם בתחילת השוק (בבא בתרא כב.). וזהו כבוד תלמידי חכמים שהתורה קבעה שצריך לכבדם, כמו שהתורה קבעה שצריך לכבד כהנים ולוויים. וכן התורה פטרה תלמידי חכמים ממסים, משום כבודם.

2. רמב"ם הלכות תלמוד תורה (ג י): "כל המשים על ליבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה, הרי זה חילל את ה' ובזה את התורה וכבה מאור הדת וגרם רעה לעצמו ונטל חייו מן העולם הבא, לפי שאסור ליהנות בדברי תורה בעולם הזה..."⁷.

ד. דחיות הראשונים לשיטת הרמב"ם

1. דברי הכסף משנה וסיכום העניין בבית יוסף

הכסף משנה על הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה שם, דוחה את ראיות הרמב"ם

6 כלומר אלישע לא התפרנס באופן קבוע מכבוד תורה, אלא רק באופן מזדמן, כגון אם מארחו אדם בזמן שהוא נוסע בדרך, הרי הוא לן אצלו ואוכל אותו הלילה או אותו היום והולך לעסקיו, ואין זה בכלל האיסור של הנאה מדברי תורה.

7 ועיין עוד ברמב"ם בסוף הלכות שמיטה ויובל פ"ג ה"ג, שכתב: "ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו (לתלמוד תורה כדי להוציא אח"כ הוראה לרבים)... הרי זה נתקדש קדש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזיכה לכהנים וללוויים..." וכתב הרדב"ז שם: "ודקדקתי בדבריו ז"ל שכתב 'ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו', שהקב"ה יזכה לו להרוויח בעולם דבר המספיק לו ולא שישליך עצמו על הציבור", ודיקדוקו של הרדב"ז הוא על פי הרמב"ם שהבאנו לעיל באבות ד ה, ובהלכות תלמוד תורה ג י.

בפירוש המשניות באבות⁸:

א. אפשרות דחיה ראשונה - בתחילת לימודו של הלל היה חוטב עצים, כי היו אלפים ורבבות תלמידים, והיו נותנים רק לתלמידי חכמים המפורסמים, אמנם לאחר שנעשה הלל אחד מגדולי הדור, בודאי שלא הניחו אותו תלמידיו לחטוב עצים, אלא דאגו לו לפרנסה.

אפשרות דחיה שנייה - העם יכול היה לתת לכל תלמיד חכם שהיה לומד תורה, אך כל עוד יכול להתפרנס מעצמו, ודאי שזה עדיף. אמנם כשהתעלה ולימד דעת את העם, לא יתכן שהיה חוטב עצים.

ב. רבי חנינא בן דוסא לא רצה ליהנות מהעולם הזה, ואנו מדברים על תלמידי חכמים שרוצים ליהנות מהעולם הזה אך שלא באיסור.

ג. קרנא. מי שחננו האל שיתפרנס בלי טורח גדול, אסור לו ליטול. ועוד, קרנא, דהוה דלי דוולא (משקה שדות), וכן רב הונא, אין בזה ביזיון.

ד. רב יוסף ורב ששת. כבר הסביר רש"י דלרפואה היו עושים כן בימות השלג, להתחמם ולהזיע. ועוד שמסתבר שרב ששת שהיה סומא, סחב את הקורות בתוך ביתו, ולא עסק במלאכה לצורך פרנסה.

ה-ו. מעשה דר' טרפון ורבי יונתן בן עמרם. אדרבא, משם ראייה: 1. רבי אמר: אל ייכנס אדם להתפרנס משלו אלא תלמידי חכמים, ואם היה אסור, לא היה מכשילן באיסור. 2. לא אמרו לרבי: 'שמא בן תורה הוא, שאינו נהנה בכבוד תורה', אלא אמרו לו: 'שמא יונתן תלמידך הוא, שאינו נהנה בכבוד תורה', ומשמע שלשאר תלמידי חכמים מותר ליהנות. 3. אם אסור, כיצד רק לרבי יונתן בן עמרם איכפת שאסור?

הכסף משנה דחה גם כן את דחיות הרמב"ם לראיות שיטת החולקים:

א. ראייה שהביאו מרבי אלעזר בן רבי שמעון ודחה הרמב"ם שבבעלי מומין וזקנים לא דיברה תורה.

דחיית הכסף משנה - 1. מדוע משבח רבי אלעזר בן רבי שמעון את עצמו בפסוק 'היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה?' הרי דרך העולם שנותנים צדקה לעניים חולים! 2. ועוד שרבי אלעזר בן רבי שמעון הביא על עצמו את היסורין,

8 הדחיות מובאות על פי סדר הראיות של הרמב"ם. עיין במקביל לכל ראייה את הדחייה שלה.

והיה יכול לסלקם מעליו אם היה רוצה, והוא גרם לעצמו ליהנות מדברי תורה, וטענת הרמב"ם שהתורה לא דיברה בבעלי מומין אינה טענה, דיש לומר שיסלק היסורין מעליו ולא ימות.

ראיות נוספות של הכסף משנה:

א. כתובות קה: - כל המביא דורון לתלמיד חכם כאילו מקריב ביכורים, והביאו ראייה מאלישע. וכן כשהיו הולכים לנביא היו מביאים דורון (שמואל א' ט). ולפי הרמב"ם גם דורון אסור, אחרת היה מתרץ במעשה דרבי אלעזר בן רבי שמעון דדורון הוה.

ב. סוטה כא. - הנשיא היה מפרנס את רבי יוחנן.

ג. ישעיה כג יח - "כי ליושבים לפני ה' יהיה סחרה לאכול לשובעה".

ד. חולין קלד: - "ההוא שקא דדינרי דאתא לבי מדרשא (שק של דינרים שבא לבית המדרש), קדם ר' אמי וזכה בהם...". ור' אמי לא היה חולה, אחרת הגמרא הייתה צריכה לתרץ כך.

הכסף משנה מסביר שיש אידיאל להתפרנס ממלאכה ולא מהציבור, אך 'כל שאין לו ממה להתפרנס מותר ליטול שכרו ללמד, בין מהתלמידים עצמן בין מן הציבור', וכך מפרש הכסף משנה את כוונת הרמב"ם, ומדקדק בלשונו 'כל המשים על ליבו...'; כלומר שבכוונתו לא לעסוק במלאכה אלא להתפרנס מהצדקה, זה אסור. וממשיך הכסף משנה שגם אם נגיד שאין כוונת הרמב"ם כך, קיימא לן שכל מקום שהלכה רופפת הלך אחר המנהג, ופוק חזי שהגדולים שלפני ואחרי הרמב"ם לקחו כסף מהציבור. ועוד משום עת לעשות לה', שלא תשתכח התורה ח"ו.

אם כן, שיטת הכסף משנה, מרן ר' יוסף קארו, ברורה מאד, וכפי שרואים גם כן את דבריו המפורשים בבית יוסף:

בית יוסף (יו"ד רמו כא) - "לא נהגו חכמי הדורות כהרמב"ם, ואפשר לדחות ראיותיו, ואדרבא יש להביא ראיות להחזיק ביד הנותנים והמקבלים, וכן ראוי לעשות, דאם לא כן כבר היתה התורה בטלה ח"ו, ועל ידי ההספקות יכולים לעסוק בתורה, ויגדיל תורה ויאדיר. ומכל מקום מי שאפשר לו להתפרנס ממעשה ידיו ולעסוק בתורה, ודאי מידת חסידות היא ומתת א-להים, אבל אין זו מידת כל אדם, שאי אפשר לכל אדם לעסוק בתורה ולהחכים בה ולהתפרנס ממעשה ידיו".

2. דברי התשב"ץ⁹

שו"ת התשב"ץ (חלק א' קמב-קמח) - כתב בסימן קמב: "לפי שראיתי הרבה בני אדם מגמגמין על מה שנהגו בכל קהילות ישראל בכל הדורות לתת פרס לחכמיהם, ונתלים זה במה שכתב הרמב"ם ז"ל, על כן אחקור בזה העניין כאשר יראוני מן השמים מהגמרא וממקומות אחרים...".

עניין זה נפרס על פני שבעה סימנים:

קמב - החובה לפרנס את החכמים.

קמג - פטור תלמיד חכמים ממסים.

קמד - המצווה ליהנות תלמידי חכמים, ואופן הנאת תלמידי חכמים מן הציבור.

קמה - הרשות ליטול שכר עבור לימוד תורה.

קמו - הגדרת תלמיד חכם לעניין זה.

קמז - דחיית דברי הרמב"ם בפירוש המשניות, והסבר אופני ההיתר ליהנות בכבוד תורה והאיסור להשתמש בכתרה של תורה.

קמח - קיצור הלכות פרנסת תלמידי חכמים למעשה, ושם מסיים התשב"ץ במילים: "ומי שזיכנו ללמד זכות על הראשונים ז"ל, יזכנו להיות מהזוכים לכתר תורה וכתר שם טוב כמותם".

אנו נתמקד יותר בסי' קמז בדחיית דברי הרמב"ם בפירוש המשניות: וכתב שם: "...כי מהנראה שהוא הפריז על מידותיו... ואם הוא ז"ל עזרו המזל להיות קרוב למלכות ונכבד בדורו מפני רפואתו וחכמתו ולא נצרך ליטול פרס מהקהילות, מה יעשו הרבנים והחכמים אשר לא באו לידי מידה זו, הימותו ברעב, או יתבזו מכבודם, או יפרקו עול התורה מעל צוארם, אין זאת כוונת התורה והמצוות והתלמוד".

---

9 שו"ת התשב"ץ - ר' שמעון בר' צמח דוראן (התשב"ץ - רשב"ץ). נולד בשנת ה' קכ"א בספרד. תלמיד הר"ן והריב"ש. בנו הרשב"ש - ר' שלמה בר' שמעון דוראן, כתב את שו"ת הרשב"ש (יש ספר אחר שנקרא ספר התשב"ץ לר' שמעון בר' צדוק, והוא אוסף של מנהגים, פסקים ודינים מהמהר"ם מרוטנבורג. את הספר כתב בהיותו עם רבו המהר"ם במגדל הסוהר למזכרת דור אחרון, והוסיף גם דברים רבים משלו. הספר ניכתב בערך בשנת ה' נ"ג).

דחיות התשב"ץ לראיות הרמב"ם¹⁰:

א. דברי הרמב"ם: אין מקור מהתורה שצריך לפרנס תלמידי חכמים. דחיית התשב"ץ - יש מקור: "והכהן הגדול מאחיו" (ויקרא כא י) וכמו שדרשו ביומא יח. גדלהו משל אחיו, והשוו אדם חשוב לכהן (חולין קלד:), והביא לזה עוד כמה מקראות לראיה.

ב. טענת הרמב"ם - כשנעיין אצל חז"ל לא נמצא שקיבצו ממון לישיבות או לדיינים, מרביצי תורה וכו'. דחיית התשב"ץ - מצינו בכתובות (קה.) שגוזרי גזרות שבירושלים היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה, וכן מלמדי הלכות קמיצה לכהנים (שם קו.), ובחולין (קלד:) שק דינרים שהגיע לבית המדרש וזכה בו ר' אמי כדי שיתגדל, ובגיטין (ס:) שהוא שופר (קופה גדולה) שהיה אצל רב יהודה כדי לקבץ ממון אל התלמידים.

ג. ראיית הרמב"ם - הילל שהיה חוטב עצים. דחיית התשב"ץ - כשהיה תלמיד, ולא אחר שעלה לגדולה.

ד. ראיית הרמב"ם מרבי חנינא בן דוסא. דחיית התשב"ץ - זוהי דרך חסידות. וכן כל התנאים ואמוראים בש"ס שמצינו שהיתה להם מלאכה, הם היו עושים מדרך חסידות, לקיים מה שנאמר "יגיע כפיך כי תאכל", והיה אפשר להם לעסוק בתורה ולעשות מלאכתן, אבל אין כל הדורות שוין בזה.

ועוד כתב: "ומה שאמרו בפסחים (קיג.) פשוט נבילתא בשוקא וקבל אגרא (שכר) ולא תימא כהנא רבא אנא, וכן אמרו בבבא בתרא (קי.) לעולם יעבוד אדם עבודה שהיא זרה לו ואל יצטרך לבריות, כל זה מדרכי החסידות, ולפי הדורות. אבל אם אתה רואה שהחכם יזדלזל בפני עם הארץ מפני מלאכתו, כי יחשבוהו כמוהם ולא יהיו דבריו נשמעים, מדרכי החסידות הוא שיקבע כל עיתים שאפשר לו לתורה ויתפרנס מהם דרך כבודו וכבוד תורה, ואין בדבר שום חשש שבעולם".

ה-ו. שתי ראיות שהביא הרמב"ם ממעשה דר' טרפון (נדרים סב.) ומעשה דר' יונתן בן עמרם (בבא בתרא ח.). ודחה התשב"ץ, שאם היה אסור להשתמש בכבוד תורה לא היה רבי מניח לתלמידו רבי יונתן בן עמרם ליהנות.

והסביר התשב"ץ ששני המעשים אינם שווים בעניינם, אלא אחד מדבר על הנאה מכבוד תורה (ר' יונתן בן עמרם), והשני מדבר על הנאה מכתרה של תורה (ר' טרפון). הנאה מכבוד תורה - מותרת, ור' יונתן בן עמרם נהג חסידות בעצמו

10 לעיל כשהבאנו את ראיות הרמב"ם, הבאנו רק את הראיות שהכסף משנה מתייחס אליהם, אך כאן נביא גם ראיות אחרות שהתשב"ץ מתייחס אליהם.

ולא רצה ליהנות, ואילו הנאה מכתרה של תורה - בוודאי איסור גמור. והלשון מסייע, שאצל ר' יונתן בן עמרם אמרינן 'שאינו רוצה ליהנות בכבוד תורה', ומשמע שמעיקר הדין מותר, ואצל רבי טרפון אמרינן 'אוי לי שנשתמשתי בכתרה של תורה'.

ועניין ההשתמשות בכתרה של תורה שאסור, הוא לשני פנים:

1. דווקא כשכל תחילת התעסקותו בתורה הוא שלא לשמה, אלא כדי לעשות ממנה אומנות לחיות, ועל זה החמירו חז"ל, אבל אם אחר שזכה לכתרה של תורה הוא מתכבד ומתגדל בה אין זה בכלל משתמש בכתרה של תורה, ואין איסור לחכם ליטול אותו כבוד.

2. מי שפורע חובו או מסלק תביעות מעליו בכתרה של תורה, משום דהוי זלזול בכבודה של תורה. וזהו עניין ר' טרפון.

ה. דעות נוספות בראשונים כדעת הרמב"ם

אמנם, נכון לציין שמפשט דברי רבינו יונה בפירוש המשניות משמע שמפרש כמו הרמב"ם: "...אבל מי שהוא בריא ויכול לעשות מלאכה, אסור ליהנות בכבוד תורה כל עיקר... וכן סידר העניין רבנו מאיר הלוי ז"ל".

ו. דברי הרמ"א

שולחן ערוך (יו"ד רמו כא): כתב הרמ"א: "כל המשים על ליבו לעסוק בתורה ולא לעשות מלאכה להתפרנס מן הצדקה, הרי זה מחלל את ה' ומבזה התורה, שאסור ליהנות מדברי תורה. וכל תורה שאין עמה מלאכה גוררת עון וסופו ללסטם הבריות (לשון הטור). וכל זה בריא ויכול לעסוק במלאכתו או בדרך ארץ ולהחיות עצמו (ר' יונה ור' ירוחם נתיב ב' וכן כתב הרמ"ה). אבל זקן או חולה מותר ליהנות מתורתו ושיספקו לו (לכולי עלמא). ויש אומרים שאפילו בריא מותר (בית יוסף בשם תשובת רשב"ץ). ולכן נהגו בכל מקומות ישראל שהרב של עיר יש לו הכנסה וספוק מאנשי העיר כדי שלא יצטרך לעסוק במלאכה בפני הבריות ויתבזה התורה בפני ההמון (אברבנאל בפירוש מסכת אבות). ודוקא חכם הצריך לזה, אבל עשיר אסור. ויש מקילין עוד לומר דמותר לחכם ולתלמידיו לקבל הספקות מן הנותנים כדי להחזיק ידי לומדי תורה, שעל ידי זה יכולין לעסוק בתורה בריוח. ומכל מקום מי שאפשר

לו להתפרנס היטב ממעשה ידיו ולעסוק בתורה, מדת חסידות ומתת אלוקים היא. אך אין זה מדת כל אדם, שאי אפשר לכל אדם לעסוק בתורה ולהחכים בה ולהתפרנס בעצמו (גם זה בתשובה הנוכרת). וכל זה דשרי, היינו שנוטל פרס מן הצבור או הספקה קבועה, אבל אין לו לקבל דורונות קבועים מן הבריות. והא דאמרינן כל המביא דורון לחכם כאילו מקריב בכורים, היינו בדורונות קטנים, שכן דרך בני אדם להביא דורון קטן לאדם חשוב אפילו הוא עם הארץ (ר' ירוחם בשם ר' יונה). ושרי לתלמיד חכם למטעם מידי מהוראתו כדי לברר הוראתו, אבל ליקח מתנה דבר חשוב ממה שהתיר אסור (הגהות אשיר"י פרק א דעבודה זרה). ודאי שתמש בתגא חלף (הגהות מיימוניות וסמ"ג). ויש אומרים דזהו המשתמש בשמות (שם בשם אבות דר' נתן). ומותר לצורבא מרבנן לאודועי נפשיה באתרא דלא ידעי ליה (נדריים סב וסמ"ג והגהות מיימוניות שם ותשובת הרשב"א סימן פד) אם צריך הוא לכך". עד כאן.

ז. הוספות דברי האחרונים על הראשונים בדחיית הרמב"ם

1. דברי הב"ח¹¹

ב"ח (יורה דעה רמו כא) - כתב על הבית יוסף שלא פירש את הדחיות לראיות הרמב"ם, וגם לא הביא ראיות להחזיק ביד הנותנים והמקבלים, לכן מביא הב"ח ראיות שמותר (בקצרה):

א. סוטה מ. - ר' אבהו ויתר לר' אבא להיות ראש הישיבה, כדי שיוכלו לפרנסו משל צבור, כיון שהיו תופסים בו בעלי חובות, דכתיב "והכהן הגדול מאחיו" - גדלהו משל אחיו.

ב. תענית כא. - המעשה באילפא ור' יוחנן¹², ופירש רש"י בד"ה 'מלך רבי יוחנן'

11 בית חדש. מחברו הוא רבי יואל בן רבי שמואל סירקיש. פירוש על ארבעה טורים לרבנו יעקב בן הרא"ש, והוא מודפס במהדורת הטור לעומת הבית יוסף. כתב גם ספר בית חדש, הגהות על הש"ס. אב בית דין בקראקא. נפטר בשנת ה' ת"א (5401).

12 אילפא ורבי יוחנן היו גורסים ולומדים בתורה באופן תדיר, עד שנהיו עניים מאד, והחליטו בנפשם שצריך לצאת לעבוד ולקיים בעצמם את הפסוק (דברים טו) 'אפס כי לא יהיה בך אביון'. בינתיים הלכו וישבו תחת כותל רעות והיו אוכלים לחם. באו שני מלאכי השרת, ושמע רבי יוחנן שאומר מלאך אחד לשני: בא ונזרוק עליהם את הכותל הזה ונהרגם, כיון שמניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה. אמר המלאך השני: נעזוב אותם, כיון שיש ביניהם אחד שעומדת לו השעה. רבי יוחנן שמע, אילפא לא שמע. אמר לו רבי יוחנן לאילפא: האם שמע אדוני משהו? אמר לו: לא. אמר רבי יוחנן, מזה ששמעתי אני ואתה לא שמעת, משמע שלי עומדת השעה. אמר ר' יוחנן אחזור ואקיים בנפשי (דברים טו) 'כי לא יחדל אביון מקרב הארץ'. ר' יוחנן חזר ללימוד תורה ואילפא לא חזר. בינתיים, עד שהגיע אילפא, מלך רבי יוחנן (מינהו לראש ישיבה). אמרו לו לאילפא: אם היית נשאר ללמוד היינו ממליכים אותך לראש ישיבה, ומסביר רש"י: כיון שאילפא למד יותר מרבי יוחנן.

- מינוהו ראש הישיבה, מנהג הוא מי שהוא ראש הישיבה היו מגדלין אותו משלהן ומעשרים אותו וכו'.

ג. הוריות י. - רבן גמליאל ורבי יהושע היו הולכים בספינה וכו'¹³, נתן דעתו להושיבם בראש, ופירש רש"י כדי שיהיו מתפרנסים בשררה שיתנו להם.

ד. עבודה זרה י: - ר' עקיבא ותלמידיו נהנו מנכסי קטיעא בר שלום¹⁴, ואין ספק שלא נתן להם נכסיו אלא לכבוד תורתן.

ה. נדרים נ. - מן שישה דברים התעשר ר' עקיבא, ואחד מהם הוא מן כלבא שבוע, חמיו, ופירש רש"י שחלק כלבא שבוע מנכסיו לר' עקיבא חתנו.

הב"ח דוחה כמה ראיות מהש"ס שהובאו לשיטת הרמב"ם:

א. מעשה דהלל. בשעה שהיה הלל חוטב עצים, עדיין לא נתמנה לנשיא. וכך גם

רצה אילפא להוכיח שאף על פי שעבד לפרנסתו, למד יותר מרבי יוחנן, ולכן הלך ותלה עצמו על תורן ספינה ואמר: מי שישאל אותי שאלה מהבריתות של רבי חייא ורבי אושעיא ולא אפשוט לו מהמשנה, אפיל את עצמי מתורן הספינה לים ואטבע.

13 רבן גמליאל ורבי יהושע היו נוסעים בספינה. רבן גמליאל הביא איתו רק לחם לדרך, ורבי יהושע הביא גם לחם וגם סולת. הדרך התארכה שלא כמתוכנן ונגמר לחמו של רבן גמליאל, ושמוח שרבי יהושע הביא גם סולת ויוכל להסתמך עליה. שאל רבן גמליאל את רבי יהושע: האם ידעת שיהיה לנו עיכוב גדול כל כך, שבגללו הבאת גם את הסולת? אמר לו רבי יהושע: כוכב אחד לשבעים שנה עולה ומתעה את הספנים, ואמרתי שמא יעלה ויתעה אותנו. אמר לו רבן גמליאל: כל כך חכמה יש בידך ואתה צריך לירד בספינה לצורך מזונות? אמר לו ר' יהושע: עד שאתה תמה עלי, תמה על שני תלמידים שיש לך ביבשה, רבי אלעזר חסמא ורבי יוחנן בן גודגדא, שיודעין לשער כמה טיפות יש בים ואין להם פת לאכול ולא בגד ללבוש. נתן רבן גמליאל דעתו להושיבם בראש, כדי שיהיו מתפרנסים מאותה השררה שיתן להם. כשעלה שלח להם ולא באו. חזר ושלח ובאו, אמר להם כמדומין אתם ששררה אני נותן לכם? עבדות אני נותן לכם! שנאמר (מלכים א' יב ז) וידברו אליו לאמר אם היום תהיה עבד לעם הזה'.

14 היה קיסר רומאי אחד ששנא מאד את היהודים. אמר הקיסר לחשובים שבמלכות: מי שעלתה לו נימא (בשר מת) ברגלו, יקטענה ויחיה או יניחנה ויצטער? וכמובן שבדבריו התכוון לעם ישראל בין הגוים. אמרו לו: יקטענה ויחיה. אחד מאנשי המלכות ושמך קטיעה בר שלום, על שם המעשה הזה, כפי שנראה בהמשך. אמר להם: אינכם יכולים להשמיד את כל עם ישראל, שנאמר (זכריה ב' ז) 'כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם', וכשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות, כך אי אפשר לעולם בלא ישראל. ועוד, שהרי בלי עם ישראל יקראו לכם מלכות קטועה. אמרו לו: דברים יפים אמרת, אמנם כל מי שנוצח את המלך, בושת הוא למלך, ומשפט האיש להשליכו לקמוניא חלילא (בית מלא עפר, והאדם ניטמן בתוך העפר ומת). אמרה מטרוניא (רומית) אחת: אוי לה לספינה שהולכת בלי המכסה שלה, כלומר אוי לך שאתה גוי ערל, ועל עם ישראל אתה נהרג, שאם מלת את עצמך היית נוטל חלק עמהם. התכופף על ראש עורלתו וקטע אותה. כשזרקו אותו לקמוניא חלילא, אמר: 'כל נכסי לרבי עקיבא וחבריו'. יצא רבי עקיבא ודרש 'והיה לאהרן ולבניו' (שמות כט) מחצה לאהרן ומחצה לבניו. יצתה בת קול ואמרה: קטיעה בר שלום מזומן לחיי העולם הבא. בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בשעה אחת, ויש קונה עולמו בכמה שנים.

לגבי אבא חלקיה (תענית כג:) שהיתה לו גלימה שאולה, וכן לגבי רב יהודה שלא היתה לו גלימה והיה יושב בבית המדרש, ושלח לו רבן גמליאל חלוק (נדריים מט:). ולפי זה פירוש המשנה באבות (ד ה) 'אל תעשם עטרה להתגדל בהם...' - שלא יתכוון בתלמודו כדי להתגדל ולהתעשר, אלא יעסוק בתורה לשמה, וסוף העושר והכבוד לבוא.

ב. חולין מד: - ר' אלעזר לא הסכים לקבל מתנות מבי נשיאה, משום שכתוב (משלי טו כז) 'שונא מתנות יחיה'. ודוחה הב"ח, שמדובר שלא היה צריך למתנות, אבל רבי יוחנן, שהיה ראש הישיבה היה מקבל (תענית כא.) כדי שיתעשר וישמעו דבריו.

ג. כתובות קה. - דייני גוזרי גזרות היו מקבלין משל צבור, ואם לא סיפקו מוסיפין להם, משמע שאסור לקבל יותר מכדי סיפוקו, וכל שכן שלהתעשר אסור, 1. ויש לומר שדייני גזרות לא נתמנו לראשים על הקהל, מה שאין כן אצל רבי יוחנן, שהיה כמו מלך וכהן גדול, וצריך שיהיה עשיר, כדי שיכבדוהו וישמעו דבריו. 2. ועוד יש לומר, שדייני גזירות נשמעו דבריהם אפילו לא היו עשירים, ודי להם בכדי סיפוקם. ובדרך זו אפשר לתרץ גם את קושיות הרמב"ם מהלל הזקן ומרבי חנינא בן דוסא.

ד. נדריים סב. - רבי טרפון שאמר אוי לי שנשתמשתי בכתרה של תורה. ודוחה הב"ח, דרבי טרפון היה עשיר ויכל לפדות עצמו בממון, אך מה שהורשו תלמידי חכמים ליטול עד שיתעשרו, אין בו נדנוד איסור.

ה. בבא בתרא ח. - רבי יונתן בן עמרם. זוהי ראייה חזקה. אמנם אף לרמב"ם קשה, כיון דהוכיח מרבי אלעזר בן רבי שמעון (בבא מציעא פד:) שלחולים וזקנים התירה התורה לקבל שכר, ואם כן מדוע רבי יונתן בן עמרם עשה תחבולה לפני רבי? הרי היה מותר לו לקבל מן הדין! אלא שהוא התנהג בחסידות. ואין להביא ממנו ראייה על שאר החכמים.

עוד ראיות של הב"ח:

- א. עירובין עג. - רבי חייא היה מקבל פרס מבית רבי.
- ב. כתובות קו. - כשהיו נפטרים חכמים מאלישע הנביא, וכן מרב ורב הונא, הייתה נשארת כמות גדולה של תלמידי חכמים אוכלי שולחנם.
- ג. גיטין ס: - היה שופר (קופה) של נדבה השלוחה לבני הישיבה.

סיכום דברי הב"ח ומסקנתו: "שמעינן דמעולם היו תלמידי חכמים מקבלים סיפוקם מן הנדבות ומראשי ישיבות. מיהו יותר מכדי סיפוקם ודאי אסור לתלמידים, כמו שאמרו במפורש לגבי שני דייני גזירות (כתובות קה.): 'אטו ברשיעי עסקינן'...¹⁵. ואין היתר לקבל מתנות עד שיתעשר, אלא לראש הישיבה שהוא כמו מלך וכהן גדול".

2. דברי הש"ך¹⁶

הש"ך (שם ביורה דעה סימן רמו ס"ק כ) - הרמ"א הביא גם דברי הטור שציטט את הרמב"ם, וגם את דברי הבית יוסף בשם תשובת הרשב"ץ (וכן בכסף משנה) שאפילו לבריא מותר, ומפרש הש"ך שכוונת הרמ"א שאין לאדם לפרוק עול מלאכה מעליו כדי להתפרנס מן הבריות כדי ללמוד, אלא ילמד מלאכה המפרנסת אותו ואם תספיקנו מותר, ואם לאו יטול מהציבור.

ואפילו נאמר שאין כן דעת הרמב"ם, הא קיימא לן כל מקום שהלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג, וכל חכמי ישראל שהיו קודם ולאחר הרמב"ם היו נוטלים מן הציבור.

ואף על פי שהלכה כרמב"ם בפירוש המשנה, אפשר שהסכימו כן כל חכמי הדורות משום 'עת לעשות לה', שאילו לא היה פרנסת הלומדים והמלמדים מצויה לא היו יכולין לטרוח בתורה כראוי, והייתה התורה משתכחת ח"ו, ובהיותה מצויה יוכלו לעסוק. ויגדיל תורה ויאדיר.

---

15 שם בגמרא: "אמר רב יהודה אמר רב אסי: גזרי גזירו שבירושלים היו נוטלין שכרן תשעים ותשעה מנה מתרומת הלשכה. לא רצו - מוסיפין להם" (כעת הגמרא מבינה שהכוונה שאם הם לא מסתפקים במה שהביאו להם, אלא הם רוצים עוד, מוסיפין להם. ועל כך מיתמדה הגמרא: "לא רצו? אטו ברשיעי עסקינן" שנוטלין שכרן יותר מכדי חייהן? ומתרצת הגמרא: "אלא לא ספקו, אף על פי שלא רצו מוסיפין עליהן", כלומר אם מה שנתנו להם לא מספיק להם למוזנות, אז אע"פ שלא רצו ליטול יותר, בכל זאת מוסיפין להן).

16 שפתי כהן - פירוש על השולחן ערוך יורה דעה, מאת רבי שבתי בן רבי מאיר הכהן. כתב את חיבורו כשהיה בן 24 שנה. נפטר בן 41 שנה. נולד בשנת ה' שפ"ב (5382), נפטר בשנת ה' תכ"ג (5423).

3. דברי המהרש"ל¹⁷

הש"ך הביא בדבריו את דברי המהרש"ל, שכתב להחזיק המנהג: "ועוד אני אומר, מי שהוא בעל ישיבה ומרביץ תורה ברבים... עוון הוא בידו אם לא יקבל מאחרים, אפילו יודע מלאכה וחכמה שיוכל ליגע בה ולהרויח כדי לפרנס את ביתו, בוז יבוזו לו באהבת התורה ולומדיה כי אי אפשר שיבטל מלימודו! אכן אם יש לו ממון כבר המספיק לו להחיות את עצמו... שאין ביטול תורה כלל, אז עוון הוא בידו ליהנות משל צבור, אלא יגיע כפו יאכל..."

4. דברי שולחן ערוך הרב¹⁸

שולחן ערוך הרב (יורה דעה, הלכות תלמוד תורה פרק ד):

הלכה טו: "וגם למי שיש בו יראת שמים, לא הזהירו ומנעו לעשות קרדום אלא שלא יהיה תחילת לימודו בשביל להיות לו לאומנות להתפרנס בה, שנמצא משתמש בכתר תורה תשמיש של חול לצרכו ועושהו כקרדום. אבל אם למד לשם שמים ואחר כך אין לו במה להתפרנס, אם לא במלמדות או דיינות והוראות הרי זה משתמש בה לצרכה, שאם לא יהיה לו מה לאכול לא יוכל לעסוק בה כראוי, כשהוא מעונה ברעב ועירום או נפשות ביתו. ואם יוכל לעסוק באיזה מלאכה לפרנס את עצמו ומניח מלאכתו מלהתפרס בה ומתפרנס מלימוד התורה לתלמידים, כל שכן שהוא משתמש בה לצרכה בלבד, כי כדי שלא ליבטל מתלמוד תורה, הוא מניח מלאכתו שהיה יכול לעסוק בה ולהתפרנס ממנה והוא נוטל שכר בטלה ולא שכר תורה כמו שאמר למעלה. ואף שלא יוכל לבוא לידי ידיעת התורה כולה כשעוסק במלמדות, מכל מקום מקיים הוא מצות ודברת בם שתעשם עיקר ולא טפלה, מה שאין כן כשיתפרנס ממלאכתו ויעשה אותה עיקר ותורתו עראי וטפלה בקביעות עתים לבד".

הלכה טז: "אך מי שחננו ה' שיוכל להתפרנס ממעשה ידיו שיעשה עראי לבד ותורתו קבע, אסור לו להתפרנס מהתורה... אלא אם כן רבים צריכים לו שאין

17 רבי שלמה לוריא אשכנזי. מחבר ספר ים של שלמה, וחכמת שלמה. החיד"א כותב בספרו 'שם הגדולים'; שהוא משושלת רש"י. מגדולי חכמי ישראל בפולין, היה ראש אבות בתי הדין בלובלין. נפטר בשנת ה' של"ד (5334).

18 ר' שניאור זלמן מלאדי בן רבי ברוך (שניאורסון). בעל מחבר ספר ליקוטי אמרים - תניא, ושולחן ערוך הרב. תלמידו המובהק של המגיד ממעזריטש. ייסד את תורת חב"ד - חכמה, בינה, דעת. יושב פעמיים בבית הסוהר. יום שחרורו י"ט כסלו הוא חג הגאולה של חב"ד. נולד ח"י באלול ה' תק"ה, ונפטר כ"ד בטבת ה' תקע"א.

במדינה גדול בחכמה כמוהו והוא בורח מן הגדולה והגדולה מחזרת אחריו, שאז עוון בידו להימנע וחיוב הוא להתמנות, ומאחר שנתמנה על הציבור, אסור לו לעסוק בשום מלאכה בעצמו בפני שלשה, כדי שלא יתבזה, והציבור מצווין לפרנסו בכבוד שלא יצטרך למעשה ידיו כלל. ואפילו לעשרו כמו שכתוב הגדול מאחיו - גדלהו משל אחיו, והוא הדין לכל גדול הדור ופרנס בכל מדינה ומדינה".

5. דברי הביאור הלכה

ביאור הלכה (סימן רלא ד"ה 'בכל דרכיך דעהו') - הביא את שו"ת **דבר שמואל** (סימן קלח), שנשאל איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם, אם לעסוק בתורה ולהרבות גבולו בתלמידים כל ימי השבוע, וליהנות מאחרים, או ליהנות מיגיע כפיו ומלאכה נקיה כל ימי השבוע, ולעסוק בתורה לבד כל יום השבת?

ועיקר תשובתו שם, שגם הרמב"ם יסכים בנידון דידן להתיר, דאין דנין אפשר משאי אפשר, וכיון שכפי צורך השעה והמקום אי אפשר לזה האיש החפץ בחיים להתקיים תלמודו בידו לזכות בו את הרבים כי אם בסיפוק צרכיו על ידי אחרים, הרי הוא ככל המון הדיינים והחכמים שהיו מקבלים שכר מתרומת הלשכה (כתובות קד.), והרמב"ם פסק כן בהלכות שקלים (פרק ד), ולא ייתכן שהרמב"ם יגיד שעדיף לאחוז בסכלות וחסרון חכמה, שהוא גרמא לנזיקין ומכשולות בתלמוד המביא לידי מעשה, והעיקר שלא ליהנות מאחד מאחיו.

ח. סיכום

מכל האמור נמצאנו למדים שכמעט כל הראשונים והאחרונים (למעט שיטת רבנו יונה והרמ"ה) עמדו בפרץ מול דברי הרמב"ם, להגן על כל התלמידי חכמים שהיו לומדים ומלמדים תורה ומתפרנסים מהציבור, ודחו כולם ראיותיו של הרמב"ם ז"ל. והש"ך הביא מהכסף משנה שפסק שמותר, ואפילו אם נגיד שהלכה כהרמב"ם, כבר הסכימו חכמי הדורות שמותר משום 'עת לעשות לה' הפרו תורתך', וכן משמע ממהרש"ל. וביתר שאת כתב בחריפות הגאון הרב משה פיינשטיין זצ"ל בספרו **שו"ת אגרות משה** (יורה דעה חלק ב סימן קטז): "הנה בדבר תלמידי חכמים הרוצים להתעסק בתורה ולהחכים בה בידיעת התורה בכמותה ואיכותה ונהנים לפרנסתם ממה שנוטלים פרס בכוללים¹⁹ וכן הרבנים הנוטלים פרס והמלמדים

19 בכל המאמר עסקנו בצד ההלכתי, האם יש היתר לאברכי הכולל לקבל מלגות על השעות שיושבים

עם תלמידים וראשי הישיבות הנוטלים פרס לפרנסתם, אם שפיר עבדי או שיש מה להרהר אחר זה ויהיה מדת חסידות שלא להתפרנס מזה אלא ממעשה ידיו... ולכן הוא דין ברור ופשוט שנתקבל בכל הדורות אם מדינא אם מתקנה, דעת לעשות לה' הפרו תורתך, שמותר לעסוק בתורה ולהתפרנס מקבלת שכר או ממה שהוא מלמד תורה לאחרים או שהוא רב ומורה הוראה, ואין להימנע מזה אפילו

ולומדים תורה. אמנם בוודאי אפשר לומר שיש בנושא זה גם צד רעיוני.

אדם שמקבל מאחרים כל הזמן, הוא אדם תלתי. אדם עצמאי הוא יותר משוחרר וחירותי. לכן אמרו חז"ל (ברכות ח.). 'גדול הנהנה מיגיעו'. עניין זה בא לידי ביטוי בחיי היום יום ולא רק בצד הסגולי והערכי. לדוגמה, תלמיד חכם בן תורה שלא מקבל מאחרים יכול להרגיש משוחרר לומר את כל האמת אשר על ליבו ומחשבתו בתורה, בלי להרגיש כבול לאחרים.

מלבד זאת, יש כאן עניין נוסף. צריך לדעת להשתחרר מלימוד שהוא לשם קבלת פרס (אבות א ג). כל המאמר מדבר על אדם שרוצה ללמוד, רק שאין לו מספיק כסף, אך בוודאי צריך להיזהר לא לחפש את הלימוד בגלל הכסף, כביכול 'ללמוד תורה בהכשר הבר'י'. ראייה מוטעית בדבר זה עלולה להביא את האדם להרהורי גאוה, שכיון שלומד תורה מגיע לו את כל הכבוד והכסף (בבחינת 'כל העולם לא נברא אלא בשביל זה'). התפיסה הנכונה צריכה להיות שהלימוד שאנו לומדים הוא למען הכלל ('ותורת חסד על לשונה' - משלי לא כו), ולא בשביל התועלת האישית גרידא, ובוודאי לא בשביל כבוד או דברים זרים אחרים. אם בן תורה לא מספיק בוגר בנפשו כדי לחיות את ההסתכלות הנכונה, פעמים שיכול ליפול ברשת הגאוה ולא לעזור לאחרים כי חושב שמגיע לו יותר, וצריך לדעת את האיוון הנכון מתי צריך אדם לעזור גם לאחרים.

אם כן, צריך להתרחק משני דברים: מהתלות ומהגאוה. השורש כדי להינצל מדברים אלו הוא ללמוד על מנת ללמד ולתת לכלל. זה היסוד לכל המאמר. על גבי הבנת היסוד הזו באנו לדון במאמר זה, באברך שכל רצונו וחשקו ללמוד ולהתגדל בתורה על מנת להפיץ אחר כך את התורה בעם ישראל, ובוודאי שבהסתכלות כזו לא יבוא לידי גאוה ומחשבה עצמית. אבל אין לו מספיק כסף, והשאלה האם עדיף בכל זאת לשלב גם מעט עבודה לפרנסתו, או שבמציאות כזו עדיף שישב וילמד בכל הזמן שיש לו, ואף אם על ידי כך יצטרך לקבל מלגות מאחרים.

לגבי אברכים בכוללים, אמר לי הרב משה צוריאלי שליט"א, שלדעתו האברכים ילמדו ויקבלו מלגות עד גיל 30 בערך, ואחר כך ישלבו גם כן מעט עסק במלאכה. וכל אחד יעסוק במלאכה כזו, שחושב שבה יוכל לתרום את התועלת הגדולה ביותר לעם ישראל לפי כוחותיו וכישוריו. והסביר לי שאין דבריו אלו אמורים מדין איסור קבלת שכר מתלמוד תורה וגם לא ממידת חסידות, אלא מדין 'יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ' (אבות ב ב).

ואפשר להוסיף, שלפעמים אדם שלומד תורה ומקבל מאחרים, מאבד מעט את התלות בריבנו של עולם, ובאופן כללי אדם שעובד למחייתו מרגיש את הביטחון בה' יותר. (ייתכן שגם בן תורה יבין שהכל בהשגחה מהשי"ת, שמזמין לו פרנסה דרך כל מיני אנשים אחרים). גם הערך לכסף חשוב לו יותר כשמסיג אותו בעצמו. (בברכת המזון אנו אומרים: 'ואל תצריכינו לידי מתנות בשר ודם').

בספר 'רב הכותל' על מסכת חיייו של הרה"ג המקובל הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל (עמודים 417-419), מובא שכדי להתקבל לישיבה היה צריך לעמוד בחמישה עשר תנאים, ובתנאי יב מדובר על יגיע כפיים: "להשתדל בכל היכולת להתפרנס ממשלוח יד, ואם ח"ו השעה דוחקת לפחות חלק מהקיום יבוא מיגיע כפיים בבחינת 'גדול הנהנה מיגיע כפיו', והחלק שיבוא מן הציבור יהיה בצמצום ההכרחי. לבחון כל פרוטה שתבוא ביושר ובצדק מוחלט, ולהיות ותרן כלפי הזולת".

ממידת חסידות. ואני אומר כי אלו המתחסדים מצד שיטת הרמב"ם הוא בעצת היצר הרע כדי שיפסיק מללמוד ויעסוק במלאכה ובמסחר וכד', עד שלבסוף הם שוכחים אף המקצת שכבר למדו ואינו מניחם אף לקבוע זמן קצר לתלמוד תורה, כי אם הראשונים כמלאכים אמרו שאי אפשר לעסוק בתורה ולהחכים בה כשיעשה מלאכה להתפרנס ממעשה ידיו, כל שכן בדורנו דור יתמא דיתמי, וגם אין לנו הנשים צדקניות שירצו לסבול עוני ודחקות כבדורותם, שודאי אי אפשר לשום אדם להתגאות ולומר שהוא יכול לעשות מלאכה ולהחכים בתורה...²⁰.

---

20 ועיין עוד בספר נשמת כל חי, לגאון רבי חיים פלאגי חלק יורה דעה סימן נו, שמחלק בין אם מבקש מאחרים על מנת שיוכל לשבת ללמוד תורה, שאז אסור, לבין אם נדיב לב רוצה לתת לו שמותר, ואין בזה איסור כלל, ואף אין בזה משום 'שונא מתנות יחידה', כמו שכתב הסמ"ע (ספר מאירת עיניים על חושן משפט, לרבי יהושע פאלק כ"ץ) בחושן משפט סימן קעה, דכשקיבל הנותן טובת הנאה אין בזה משום 'שונא מתנות'. וכן הביא משו"ת דבר שמואל סימן קלח, שעדיף למלמד לקבל מאחרים וללמוד עם התלמידים, מליהנות מיגיעו וללמוד רק משבת לשבת.